

Загальні підходи до оцінки активних банківських операцій та формування резервів

Національний банк України
березень 2013

Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями

Затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 № 23 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України 15.02.2012 за № 231/20544 (далі – Положення № 23)

Положення № 23

- Набрало чинності з 05.03.2012р.
- Формування в повному обсязі резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями згідно з Положенням №23 вимагалось за станом на 01.01.2013
- Постановою Правління Національного банку України від 30.11.2012 №499 були внесені зміни до Положення №23

Положення №23

- **мета** - вдосконалення порядку формування резервів за активними операціями банків, зокрема: подальше приведення у відповідність до положень Базельського комітету з банківського нагляду з одночасним врахуванням положень Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ)

Загальні положення

Положення № 23 визначає порядок (методику) формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями

(п. 1.2 Положення № 23), на якій, зокрема, ґрунтуються норми п.159.2 ст.159 Податкового кодексу України.

Загальні положення

Положення № 23 є кодифікованим документом, який передбачає застосування єдиних підходів до оцінки всіх видів фінансових активів:

- наданих кредитів;
- розміщених депозитів;
- коштів на вимогу в інших банках;
- дебіторської заборгованості, погашення якої здійснюватиметься з використанням грошей або іншого фінансового інструмента;
- придбаних цінних паперів;
- наданих банком фінансових зобов'язань.

Крім того, **Положення № 23** передбачає оцінку дебіторської заборгованості за господарською діяльністю банку.

Підходи до оцінки кредитних ризиків, передбачені в Положенні № 23

- найбільш оптимально поєднують у собі підходи МСФЗ, рекомендації Базеля в частині удосконалення підходів до оцінки активних банківських операцій та порядку формування резервів;
- враховують специфіку вітчизняної банківської практики і підходи до оцінки фінансових активів, які ґрунтуються на моделі очікуваних збитків;

Окремі положення МСФЗ 39

§58. Наприкінці кожного звітної періоду суб'єктові господарювання слід оцінювати, чи є об'єктивне свідчення того, що корисність фінансового активу або групи фінансових активів зменшується. Якщо таке свідчення є, суб'єктові господарювання слід застосовувати **§63** (для фінансових активів, що їх обліковують за амортизованою собівартістю), **§66** (для фінансових активів, що їх обліковують за собівартістю) або **§67** (для фінансових активів, доступних для продажу) для визначення суми будь-якого збитку від зменшення корисності.

Положення № 23

1.3. Банк із метою визначення можливих втрат (збитків) невиконання боржником/контрагентом зобов'язань здійснює оцінку ризику невиконання ним таких зобов'язань (тобто ризику того, що виконання боржником зобов'язання проводитиметься з перевищенням строків, передбачених умовами договору, або в обсягах, менших, ніж передбачено договором, або взагалі не проводитиметься) за всіма активними банківськими операціями та наданими банком фінансовими зобов'язаннями. *(Розділ I Положення №23)*

Положення № 23

2.1. Банк з метою формування резерву за активами/наданими фінансовими зобов'язаннями здійснює оцінку ризиків таких активів/наданих фінансових зобов'язань, починаючи з дати визнання їх в обліку до дати припинення такого визнання.
(Розділ I Положення №23)

МСФЗ 39

§ 59 ...Об'єктивне свідчення подій збитку:

- а) значні фінансові труднощі емітента або боржника;
- б) порушення контракту, таке як невиконання зобов'язань чи прострочування платежів відсотків або основної суми;
- в) надання позикодавцем (з економічних чи юридичних причин, пов'язаних із фінансовими труднощами позичальника) концесії позичальникові, яку позикодавець не розглядав би за інших умов;
- г) стає можливим, що позичальник оголосить банкрутство або іншу фінансову реорганізацію;
- г') зникнення активного ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів, або
- д) спостережені дані, що свідчать про зменшення, яке можна оцінити, попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від групи фінансових активів з часу первісного визнання цих активів, хоча зменшення ще не можна ідентифікувати з окремими фінансовими активами в групі, включаючи:
 - і) негативні зміни у стані платежів позичальників у групі (наприклад, збільшення кількості прострочених платежів або збільшення кількості позичальників із кредитними картками, які досягли свого кредитного ліміту і сплачують мінімальну щомісячну суму), або
 - ii) національні чи локальні економічні умови, які корелюють із невиконанням зобов'язань за активами в групі (наприклад, збільшення рівня безробіття у географічному регіоні позичальників, зменшення цін на нерухомість в іпотеках у відповідному регіоні, зменшення цін на нафту щодо активів за позиками для нафтовидобувних компаній, або негативні зміни в умовах галузі, які впливають на позичальників у групі).

Відповідність МСФЗ

Вимоги Положення № 23 відповідають МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» в частині оцінки активів банку на предмет зменшення їх корисності. Зокрема в частині:

- здійснення цілісної оцінки активу, тобто основної суми боргу та доходів за активом, а не окремих його складових;
- застосування ефективної ставки відсотка;

Відповідність МСФЗ (продовження)

- здійснення оцінки фінансового стану боржника/емітента з метою визначення наявності ознак фінансових труднощів;
- здійснення оцінки стану обслуговування боргу боржником/емітентом, тобто врахування наявних фактів невиконання/порушення виконання умов договору;

Відповідність МСФЗ (продовження)

- здійснення класифікації фінансового активу з урахуванням змін умов договору, що пов'язані з фінансовими труднощами боржника (реструктуризації);
- здійснення класифікації фінансового активу з урахуванням впливу такого фактора як можливе банкрутство боржника;
- визначення суми збитку внаслідок зменшення корисності активу шляхом застосування банком професійного судження.

Окремі положення МСФЗ 39

§63. Якщо є об'єктивне свідчення того, що відбувся збиток від зменшення корисності позик та дебіторської заборгованості або інвестицій, утримуваних до погашення та обліковуваних за амортизованою собівартістю, то суму збитку оцінюють як різницю між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків (за винятком майбутніх кредитних збитків, які не були понесені), дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка фінансового активу (тобто ефективною ставкою відсотка, обчисленою при первісному визнанні).

Положення № 23

Резерв формується на суму перевищення балансової вартості кредиту (без урахування суми раніше сформованого резерву) над теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цим кредитом.

- розрахунок резерву здійснюється за такою формулою:

$$Рінд = БВк - ТВк, \text{ де}$$

БВк – балансова вартість кредиту,

ТВк – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом.

Окремі положення МСФЗ 39

КЗ87. Для визначення сукупної оцінки зменшення корисності, фінансові активи об'єднують у групи на основі подібних характеристик кредитного ризику, які свідчать про спроможність боржників сплатити всі суми відповідно до графіку сплати та умов контракту (наприклад, на основі оцінки кредитного ризику або класифікації, коли розглядається тип, географічне місце розташування активу, вид застави, термін прострочення та інші відповідні чинники).

Підходи до оцінки ризику за групою фінансових активів

Положення № 23 для спрощення оцінки незначних за сумою кредитів передбачає можливість об'єднання таких кредитів у групи фінансових активів та оцінку ризику за ними на портфельній основі із застосуванням значення показника ризику групи фінансових активів.

Загальні підходи до оцінки ризику невиконання боржником/контрагентом зобов'язань

У Положенні № 23 збережені раніше діючі підходи, встановлені нормативно-правовими актами Національного банку України в частині оцінки кредитних ризиків, а саме врахування фінансового стану боржника, своєчасності погашення ним боргу, а також ліквідності отриманого банком забезпечення.

Основні відмінності

Підходи, що передбачалися Положенням № 279	Підходи, що передбачені Положенням № 23
Оцінка окремо за сумою основного боргу та за нарахованими доходами	Цілісна оцінка активу
Стан обслуговування боргу: “добрий” – 0 – 7 днів; “слабкий” – 8 – 90 днів; “незадовільний” – більше 91 дня	Стан обслуговування боргу – більш деталізований: “високий” – 0 – 7 днів; “добрий” – 8 – 30 днів; “задовільний” – 31 – 90 днів; “слабкий” – 91 – 180 днів; “незадовільний” – більше 180
Забезпечення: -відсоток вартості, що приймався до розрахунку резерву, залежав від категорії якості кредитної операції; -за “безнадійною” заборгованістю забезпечення не приймалось до розрахунку резерву	Забезпечення: -відсоток вартості, що приймається до розрахунку резерву, не залежить від категорії якості кредитної операції; -за V категорією якості може прийматись забезпечення , яке належить до II – V груп впродовж

Категорії якості активів

- I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним;
- II – помірний ризик;
- III – значний ризик;
- IV – високий ризик;
- V (найнижча) – реалізований ризик.

Заборгованість за активами, віднесеними до V категорії, є безнадійною.

Категорії якості активів (продовження)

- Банк класифікує не вище V категорії якості актив, за яким більше ніж 50 відсотків боргу прострочено понад 90 днів.
- Банк самостійно встановлює порядок визначення показника ризику активу в межах діапазонів, визначених для відповідних категорій якості активів/наданих фінансових зобов'язань, у тому числі з урахуванням кредитної історії боржника, а також іншої інформації, що забезпечує об'єктивну оцінку подій та обставин, які можуть свідчити про наявність ризиків погашення боргу боржником із перевищенням строків, передбачених умовами договору, або невиконанням договірних умов.

Підходи до оцінки реструктуризованої заборгованості

Реструктуризація – зміна істотних умов за первісним договором шляхом укладання додаткової угоди з боржником у зв'язку з фінансовими труднощами боржника (за визначенням банку) та необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним зобов'язань за активом [зміна процентної ставки; скасування (повністю або частково) нарахованих і несплачених боржником фінансових санкцій (штрафу, пені, неустойки) за несвоєчасне внесення платежів за заборгованістю боржника; зміна графіка погашення боргу (строків і сум погашення основного боргу, сплати процентів/комісій); зміна розміру комісії].

Підходи до оцінки реструктуризованої заборгованості

- Банк у разі зміни умов договору, пов'язаних із реструктуризацією боргу за активами, або щодо збільшення строків, не пов'язаних із реструктуризацією боргу за активами, не має права класифікувати такі активи за категорією якості вищою, ніж категорія, що була визначена за цими активами на дату унесення змін.
- У разі заміни активу банк здійснює класифікацію активу, що визнається, та активу, визнання якого припиняється. Банк класифікує актив, що визнається, за нижчою з цих категорій.

Підходи до оцінки реструктуризованої заборгованості (продовження)

Банк має право не враховувати факт такої заміни/змін, якщо передбачена договором періодичність сплати боргу встановлена не рідше одного разу на:

- місяць і стан обслуговування боргу протягом останніх 6 місяців поспіль після такої заміни/зміни визначений як “високий” або “добрий” згідно з вимогами розділу II Положення № 23 або
- квартал і стан обслуговування боргу протягом останніх 12 місяців поспіль після такої заміни/зміни визначений як “високий” або “добрий” згідно з вимогами розділу II Положення № 23.

Підходи до оцінки реструктуризованої заборгованості (продовження)

- У разі повторної/наступної зміни умов договору щодо строків та/або сум, у тому числі пов'язаних із реструктуризацією боргу за активом, або заміни активу банк визначає стан обслуговування боргу не вище ніж “задовільний”, якщо фактична сплата боргу протягом останніх 12 місяців здійснювалась боржником рідше одного разу на три місяці.

Положення №23

Загальні підходи до оцінки дебіторської заборгованості

Загальні підходи до оцінки дебіторської заборгованості

Положення №23 передбачає оцінку:

- фінансової дебіторської заборгованості, а саме заборгованості, погашення якої здійснюватиметься з використанням грошей або іншого фінансового інструмента;
- дебіторської заборгованості за господарською діяльністю банку.

Оцінка ризику за дебіторською заборгованістю

- Фінансова довгострокова (більше 3-х місяців) – залежно від контрагента банку, аналогічно до оцінки ризику за наданими кредитами;
- Фінансова короткострокова (до 3-х місяців) – залежно від кількості календарних днів прострочення боргу;
- Дебіторська заборгованість за господарською діяльністю – залежно від кількості календарних днів визнання її в балансі банку та з урахуванням строків погашення, передбачених договорами.

Розрахунок резерву за довгостроковою фінансовою дебіторською заборгованістю

- за фінансовою довгостроковою дебіторською заборгованістю (більше 3-х місяців) розрахунок резерву здійснюється за формулою:

$$Рінд = БВдт - ТВдт,$$

де Рінд – сума резерву за фінансовою дебіторською заборгованістю;

БВдт – балансова вартість фінансової дебіторської заборгованості, визначена відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку (без урахування суми раніше сформованого резерву);

ТВдт – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за фінансовою дебіторською заборгованістю, визначена відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку. Під час визначення теперішньої вартості майбутніх грошових потоків їх попередня оцінка здійснюється з урахуванням показника безризиковості активу, що визначається згідно з вимогами Положення №23.

Розрахунок резерву за короткостроковою фінансовою дебіторською заборгованістю

- за фінансовою короткостроковою дебіторською заборгованістю (до 3-х місяців) розрахунок резерву здійснюється за формулою:

$$Рфдз = БВфдз - БВфдз \times (1 - ПРфдз)$$

де Рфдз – сума резерву за фінансовою дебіторською заборгованістю;
БВфдз – балансова вартість фінансової дебіторської заборгованості, строк погашення якої згідно з умовами договору не перевищує трьох місяців, визначена банком відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку (без урахування суми раніше сформованого резерву);
ПРфдз – показник ризику фінансової дебіторської заборгованості, що визначається банком згідно з вимогами Положення №23.

Розрахунок резерву за дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю

- за дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю банку розрахунок резерву здійснюється за формулою:

$$Рдзг = БВдзг - БВдзг \times (1 - ПРдзг)$$

де Рдзг – сума резерву за дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю;

БВдзг – балансова вартість дебіторської заборгованості за господарською діяльністю, визначена банком відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку (без урахування суми раніше сформованого резерву);

ПРдзг – показник ризику дебіторської заборгованості за господарською діяльністю, що визначається банком згідно з вимогами Положення №23.

Положення №23

Підходи до формування резервів за цінними паперами

Загальні підходи до формування резервів за цінними паперами

У Положенні №23 збережені діючі підходи до оцінки ризиків за операціями банків з цінними паперами.

Загальні підходи до формування резервів за цінними паперами (продовження)

- Положення №23 стосується тільки одного з методів визнання зменшення корисності – шляхом формування резервів
 - Торговий портфель – цінні папери обліковуються виключно за справедливою вартістю, зменшення корисності не визнається, резерви не формуються
 - Вкладення в асоційовані та дочірні компанії – визнання зменшення корисності відбувається без формування резервів шляхом зменшення вартості інвестиції

Загальні положення

- Формування резерву за операціями з цінними паперами здійснюється залежно від їх класифікації до відповідного портфеля, виду цінних паперів (боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком) та їх оцінки (за справедливою вартістю, за собівартістю або за амортизованою собівартістю).

Загальні положення (продовження)

- Цінні папери можуть оцінюватися:
 - за справедливою вартістю – цінні папери в портфелі на продаж (*боргові – обов'язково, пайові – бажано*);
 - за собівартістю – акції в портфелі на продаж, справедливу вартість яких визначити неможливо;
 - за амортизованою собівартістю – цінні папери в портфелі до погашення.

Загальні положення (продовження)

- Розрахунок та формування резерву здійснюється в **разі виявлення ризику цінного паперу**.
- **Ризик цінного паперу** – ризик, пов'язаний з вкладанням коштів у цінний папір, що проявляється у вигляді втрати економічної вигоди від утримання цінного папера та засвідчується наявністю принаймні однієї із зазначених події (об'єктивних доказів зменшення корисності), які мають вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінним папером

Загальні положення (продовження)

Події, які можуть мати вплив на очікувані майбутні грошові потоки за цінним папером:

- фінансові труднощі емітента,
- висока ймовірність банкрутства;
- реорганізація емітента;
- зникнення активного ринку для цінних паперів через фінансові труднощі емітента;
- розірвання договору внаслідок невиконання його умов;
- прострочення виплати відсотків чи основної суми;
- значне або тривале зменшення справедливої вартості акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком порівняно з їх собівартістю.

Загальні положення (продовження)

- Джерелами інформації щодо фінансового стану емітента є, зокрема, його установчі документи, фінансова, податкова та статистична звітність, інша інформація щодо його діяльності, що може забезпечити формування банком професійного судження про втрату економічної вигоди за кожним видом цінного папера, тобто про наявність ризику цінного папера.
- Джерелами інформації щодо обігу відповідного цінного папера на фондовому ринку можуть бути оприлюднені котирування цінних паперів, які внесено до біржового реєстру фондових бірж, дані щодо перебування цінного папера в біржовому реєстрі.

Розрахунок резервів за цінними паперами

- Банк формує резерв за цінними паперами, справедлива вартість яких визначається банком за даними оприлюднених котирувань цінних паперів, унесених до біржового реєстру та за якими є ризик цінного папера, на суму накопиченої уцінки за цими цінними паперами на дату розрахунку резерву.

Розрахунок резервів за цінними паперами (продовження)

- за іншими цінними паперами розрахунок резерву здійснюється за формулою:

$$Р_{цп} = БВ_{цп} - ТВ_{цп},$$

де $Р_{нд}$ – сума резерву за цінним папером;

$БВ_{цп}$ – балансова вартість цінного папера, визначена відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку (без урахування суми раніше сформованого резерву);

$ТВ_{к}$ – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цінним папером, визначена відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку. Під час визначення теперішньої вартості майбутніх грошових потоків за цінним папером їх попередня оцінка здійснюється з урахуванням показника безризиковості цінного папера, що визначається згідно з вимогами Положення №23.

Класифікація цінних паперів

- Цінні папери у портфелі банку на продаж, справедлива вартість яких визначається банком за даними оприлюднених котирувань цінних паперів, унесених до біржового реєстру, – класифікація здійснюється виходячи з розміру резерву, сформованого за такими цінними паперами.

Класифікація цінних паперів (продовження)

- Інші цінні папери у портфелі банку на продаж, а також цінні папери в портфелі банку до погашення – класифікація здійснюється виходячи з комплексного аналізу фінансового стану емітента, виду цінного папера, його поточної вартості, а також усієї наявної в банку достовірної інформації про обіг таких цінних паперів на фондовому ринку.

Оцінка фінансового стану емітента

- За результатами оцінки фінансового стану емітента з урахуванням передбачених Положенням №23 додаткових характеристик банк визначає клас емітента цінних паперів.

Визначення показника ризику цінного папера

Банк визначає показник ризику цінного папера за результатами комплексного та об'єктивного аналізу:

- фінансового стану емітента,
- поточної вартості цінного паперу,
- грошових потоків та доходів за цінним папером,
- а також усієї наявної в розпорядженні банку достовірної інформації про обіг відповідних цінних паперів на фондовому ринку.

Кількісними показниками виміру ризику цінного паперу є показник ризику цінного паперу та показник безризиковості цінного паперу.

Положення №23

Підходи до формування резервів за наданими фінансовими зобов'язаннями

Формування резервів за наданими фінансовими зобов'язаннями

Банк формує резерв за наданими фінансовими зобов'язаннями, які обліковуються за позабалансовими рахунками таких груп:

- гарантії, поручительства, акредитиви та акцепти, що надані банкам;
- гарантії, що надані клієнтам;
- зобов'язання з кредитування, що надані банкам;
- зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам.

Розрахунок резервів за наданими фінансовими зобов'язаннями

- за наданими фінансовими зобов'язаннями резерв розраховується за такою формулою:

$$Рфз = Ск - (Св + Взфз \times k)$$

де Рфз – сума резерву за фінансовим зобов'язанням, що підлягає формуванню;

Ск – сума коштів, необхідних для виконання банком фінансового зобов'язання;

Св – сума отриманої банком винагороди (з урахуванням амортизації);

Взфз – вартість отриманого забезпечення, що визначається банком згідно з вимогами Положення №23. Якщо забезпечення немає або воно не відповідає вимогам глави 4 розділу II цього Положення, то до розрахунку береться нуль;

k – коефіцієнт ліквідності забезпечення, що визначається банком згідно з вимогами глави 4 розділу II Положення №23.

Розрахунок резервів за наданими фінансовими зобов'язаннями

Сума коштів, необхідних для виконання наданого фінансового зобов'язання, визначається за такою формулою:

$$C_k = \Phi Z \times PPK,$$

де ΦZ – сума фінансового зобов'язання, що відображена за позабалансовим рахунком;

PPK – показник ризику, що визначається банком згідно з вимогами розділу II Положення №23.

Використання резервів за фінансовими та іншими активами

- Сформований резерв використовується для списання (відшкодування) боргу за активом, який віднесено до V (найнижчої/безнадійної) категорії якості, у порядку, установленому Національним банком України.
- Рішення про списання безнадійної заборгованості за активом приймається правлінням банку.

Використання резервів за наданими фінансовими зобов'язаннями

- Використання резервів за наданими гарантіями, поручительствами, акредитивами та акцептами здійснюється банком у разі необхідності виконання ним наданого фінансового зобов'язання.
- Резерв за наданими гарантією, поручительством, авалем, акредитивом та акцептом банк використовує лише для виконання зобов'язання, за яким такий резерв був сформований.

Використання резервів за наданими фінансовими зобов'язаннями (продовження)

У разі виконання банком наданого зобов'язання з кредитування банк:

- розформовує (сторнує) сформований раніше резерв за цим зобов'язанням,
- та одночасно оцінює відповідно до вимог Положення №23 ризик за фінансовим активом, який банк визнав у результаті виконання такого зобов'язання, з метою розрахунку резерву, що підлягає формуванню.

Висновки

- збереження відповідності підходів Положення № 23 принципам Базельського комітету з банківського нагляду;
- більш достовірні класифікації кредитної заборгованості;
- зменшення зацікавленості банків у штучному утриманні кредитної заборгованості у більш високій категорії якості;
- врахування під час оцінки не тільки понесених збитків, але й очікуваних;
- здійснення пруденційного регулювання банків із урахуванням найкращої світової практики, в тому числі положень МСФЗ.

Дякую за увагу!